

УДК 336.732

Добровольська О.

КООПЕРАТИВНА ТА БАНКІВСЬКА СИСТЕМИ КРЕДИТУВАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Встановлено спільні та відмінні риси кооперативної і банківської систем кредитування. Визначено об'єктивні вимоги до умов фінансово-кредитного забезпечення підприємств на сучасному етапі господарювання за участю кредитних спілок.

Ключові слова: кредитна спілка, кредитні кооперативи, фінансово-кредитна кооперація, кооперативні банки.

Ринок фінансових послуг в Україні перебуває на етапі становлення, так само як й інші складові ринкової інфраструктури. Перехід до ринкових відносин потребує розбудови тих сегментів фінансової системи, передусім фінансового ринку і ринку фінансових послуг, які притаманні ринковій економіці.

У результаті змін в Україні створено дворівневу банківську систему, активізується діяльність небанківських фінансово-кредитних установ, працюють фондові біржі та позабіржові системи, поступово зростає довіра до фінансових інструментів (базових та похідних цінних паперів), розвиваються існуючі й започатковують діяльність нові страхові компанії тощо. Однак темпи розвитку ринку фінансових послуг в Україні стримуються некоординованими діями різних гілок влади, нестійким і недосконалим законодавством, «зарегульованою» податковою системою, повільним розвитком середнього приватного бізнесу та іншими факторами.

Одним із учасників ринку фінансових послуг є ощадно-кредитні кооперативи – кредитні спілки, які в Україні завжди були формою самоорганізації громади. Люди не чекали, що хтось подбає про них, – вони дбали про себе самі. Формували за допомогою грошових внесків фонди, з яких брали й давали кредити, отримували відсотки на вклади і паї. Коштом доходів спілки розв'язували соціальні проблеми. Члени кредитної спілки не почувалися «кинутими напризволяще у вир життя»: кожен був членом громади й водночас – поважного фінансового інституту, який завжди допомагав.

Теоретичні аспекти діяльності кредитних спілок як небанківських фінансових установ досліджено у працях А. Аззі, М. Алімана, Д. Бартона, В. Гончаренка, В. Зіновчука, О. Карасика, Г. Климка, А. Кредісова, О. Крисального, Я. Макферсона, М. Малика, А. Морозова, П. Саблука та ін. Окремі аспекти зазначених проблем вивчала група спеціалістів європейського проекту TACIS з розвитку кооперації.

Відзначаючи досягнення вітчизняних і зарубіжних науковців у висвітленні проблем формування системи кредитної кооперації як спеціалізованої форми небанківських кредитних організацій, варто зазначити, що комплексного, системного дослідження кооперативної та банківської систем кредитування ніхто не проводив. Тому запропонована тема дослідження є актуальною.

Мета нашої роботи – встановлення спільних та відмінних рис кооперативної і банківської систем кредитування для визначення відповідних джерел фінансування підприємств споживчої кооперації на сучасному етапі розвитку економіки, а також визначення основних об'єктивних вимог до умов фінансово-кредитного забезпечення підприємств на сучасному етапі господарювання з участю кредитних спілок.

Найпоширенішою формою кооперативного руху в світі є кредитна кооперація. Кредитна спілка – це неприбуткова організація, яку фізичні особи заснували на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні й надання фінансових послуг за рахунок грошових внесків її членів.

Законодавство України створює сприятливі умови для застосування різноманітних організаційно-правових форм кооперативної діяльності.

Відомі переконливий історичний досвід та передумови для розвитку кредитної кооперації.

На підставі викладеного і враховуючи норми законів України «Про кооперацію» від 10 липня 2003 р. № 1087-IV і «Про банки та банківську діяльність» від 11 листопада 1991 р. № 2908-П, можна встановити спільні й відмінні риси кооперативної та банківської систем кредитування. Це дасть змогу визначити відповідні джерела фінансування підприємств споживчої кооперації на сучасному етапі розвитку економіки.

Спільні риси цих кредитних інструментів насамперед визначаються формою власності. Комерційний банк є акціонерним товариством, тому, як і кооператив, він створений на основі спільної кооперативної форми власності. Кооператив та банківська установа мають також однакові принципи управління. У комерційному банку і кооперативі управління здійснюють на демократичних засадах, що передбачає виборність керівних органів та їх підзвітність зборам пайовиків або акціонерів.

Водночас між кредитним кооперативом та комерційним банком є багато відмінностей. По-перше, це організаційно-правова форма підприємства. Кредитний кооператив належить до споживчих кооперативів та є некомерційною організацією. Відповідно до цього мета його діяльності – забезпечення членів кооперативу виробничими кредитами. Основним завданням комерційного банку є отримання прибутку.

Комерційний банк надає кредити всіх видів, веде рахунки юридичних та фізичних осіб, а також надає інші види послуг, визначені Законом України про банки та банківську діяльність від 11 листопада 1991 р. № 2908-П. Кооператив забезпечує кредитами тільки своїм членів.

Істотно відрізняються також процедури прийняття рішень на загальних зборах цих підприємств, які закріплені в їх статутах. У кооперативі один член має один голос незалежно від розміру пайового внеску, що забезпечує демократизм управління. У комерційному банку чисельність голосів визначається кількістю акцій, які належать кожному акціонерові.

Системи розподілу прибутку в кооперативі та комерційному банку також різні. У кооперативі отриманий – це не прибуток, а наявний дохід, який розподіляють між пайовиками у вигляді відсотків на пайовий капітал. Такий відсоток необхідно розглядати як частину матеріальної участі членів у створенні коштів кооперативу, як і пайові внески. У банку дивіденди на акції необмежені. Більш детально відмінності між кооперативом і банком наведено в таблиці 1 [1, 20].

Таблиця 1

Спільні та відмінні риси кредитного кооперативу і комерційного банку

Ознака	Кредитні кооперативи	Комерційні банки
Спільні риси		
Форма власності	Спільна кооперативна	
Принцип управління	Демократичність	
Відмінні риси		
Мета діяльності	Задоволення потреб членів кооперативу (пайовиків) у кредиті	Прибуток
Організаційно-правова форма	Споживчий кооператив	Акціонерне товариство
Розподіл прибутку	Розподіляють між пайовиками відповідно до обсягу їх участі в діяльності кооперативу; відрахування до резервного фонду	Більшу частину спрямовують на збільшення пасивів банку, дивіденди акціонерам, різноманітні фонди (резервний фонд акціонування працівників)
Джерела власного капіталу	Пайові внески членів	Внески акціонерів до статутного капіталу, прибуток
Об'єкт кредитування	Виробничий розвиток суб'єктів господарювання та особисті потреби членів кредитного кооперативу	Задоволення потреб у кредитних ресурсах фізичних та юридичних осіб, які мають відповідну кредитоспроможність і забезпечення
Сприйнятливий до валютних коливань	Несприйнятливий, тому що діють тільки з національною валютою	Сприйнятливий, тому що коливання валютного курсу призводять до значних проблем при кредитуванні
Перспективи розвитку	Можливість об'єднуватися у власний кооперативний банк або асоціацію кредитних спілок на кооперативних засадах	Можливість відкривати філії з урахуванням перерахованих засад та факторів

Одним із шляхів розв'язання актуальної проблеми фінансово-кредитного забезпечення підприємств є залучення коштів кредитної кооперації. Кредитні кооперативи дають змогу вдосконалити реальні відносини на селі, спосіб виробництва в сільському господарстві, виробничі сили, вплинути на відносини власності, механізми обміну. Вони сприятимуть новій мотивації праці, формуванню та стимулюванню підприємництва у сільській місцевості.

Відтворення фінансово-кредитного механізму через залучення коштів кредитних спілок допоможе стимулювати інвестиційну активність суб'єктів господарювання. Інвестором слід вважати населення, яке проживає в даній місцевості й працює на одному з підприємств.

Отже, аналіз літературних джерел і наші дослідження дали змогу визначити основні об'єктивні вимоги до умов фінансово-кредитного забезпечення підприємств на сучасному етапі господарювання з участю кредитних спілок. Серед них такі:

1. Механізм функціонування об'єднує дві системи, що діють як єдине ціле, – систему матеріального стимулювання кооперативної діяльності та систему управління. Від чітко продуманої системи матеріального стимулювання залежать ефективність діяльності кредитної спілки, її господарський успіх. Одним з головних джерел даної системи є пайові внески членів спілки, розмір яких необхідно встановлювати на основі принципу доступності, через залучення до господарської діяльності широких верств населення. Основу системи матеріального стимулювання становлять принципи та порядок розподілу доходів, суть яких полягає у визначенні напрямів ефективного використання в інтересах членів кредитної спілки.

Дослідження системи управління слід розглядати з урахуванням порядку створення кредитних спілок. Загальні збори пайовиків обирають раду і правління (в одних випадках ще й ревізійну комісію, а в інших – тільки правління та ревізійну комісію). Це дає змогу дотримуватися таких принципів кооперативного руху, як самостійність і самоуправління. Рада виконує функції спостереження за дотриманням статутів та виконанням рішень загальних зборів. Правління здійснює оперативне керівництво господарською діяльністю кредитної спілки. Отже, прийняття принципів рішень у період між загальними зборами, контроль за дотриманням статуту та безпосереднє їх виконання розподілені між різними органами. Це сприяє запобіганню зловживанням, бюрократизації, а також допомагає залученню до участі у роботі спілки більшої кількості членів спілки. Визначальними правилами в роботі кредитних спілок слід вважати такі: відповідальність членів спілки наявним майном за боргами; надання позик тільки членам спілки; невелика територія діяльності.

2. Термін кредиту. Терміни кредитування визначають з урахуванням тривалості виробничого циклу позичальника, на основі економічно обґрунтованих термінів оборотності коштів та об'єктивної зацікавленості членів кредитної спілки у здійсненні господарської операції, на яку видана позика. Термін кредиту формують на основі наданого позичальником економічного обґрунтування

потреб у кредиті та відповідного рішення кредитного комітету. Реалізація даного процесу відбуватиметься завдяки здійсненню контролю з боку кредитної спілки за цільовим використанням позики. Кожен пайовик спілки, який є членом вищого органу управління, може впливати на кредитну політику та відповідати за прийняття некомпетентних рішень.

3. Розмір кредиту та своєчасність його надходження. Варто зазначити, що соціальні та економічні аспекти впливу на фінансово-економічний механізм регіону дуже взаємопов'язані. Вони завжди мають довготермінову спрямованість та соціально-економічну значущість. Потребу підприємств у кредитних ресурсах слід розглядати з урахуванням розвитку інших суб'єктів господарювання в сільській місцевості, що впливає на стан безробіття та рівень доходів населення у регіоні. Крім того, ефективне використання оборотних коштів ґрунтується на плановій організації їх обороту, розробленні економічно обґрунтованих норм і нормативів оборотних коштів, що забезпечують торговельним організаціям та підприємствам безперервний процес купівлі-продажу товарів та здійснення розрахунків у визначені терміни.

У сучасних умовах господарювання лише незначна кількість організацій і підприємств формують планові оборотні кошти за рахунок власних, в основному – за рахунок зменшення обсягів діяльності. Тому в більшості підприємств частка власних коштів у планових оборотних коштах не перевищує 15%. Їм кредит необхідний як для формування планових нормованих оборотних коштів, так і для покриття додаткової (тимчасової) потреби в грошових ресурсах. Завдяки участі у фінансуванні господарської діяльності підприємств споживчої кооперації кредитної спілки відбуваються регулювання нагромадження сезонних, неходових та недоброякісних запасів товарів; сповільнення оборотності оборотних коштів; затримання надходження коштів за відвантажені товари, тару і надані послуги; вилучення коштів у капітальні вкладення тощо.

4. Вартість кредиту. Важливою умовою виникнення кредитних відносин у ринкових умовах є принцип платності. Основною формою оплати служить позиковий процент. Проценти за позиками – це джерело доходу кредитної спілки, з якого вона покриває витрати та формує резерви. Тому процентні ставки мають бути достатніми для фінансування діяльності спілки. На величину процентної ставки впливають джерела залучення коштів – збереження населення, кошти бюджетів різних рівнів та кредити організацій.

Процентні ставки за позиками формують на основі середньоринкових з урахуванням затрат на управління та формування неподільних фондів, а також затрат на залучення ресурсів. Окрім того, процентна ставка повинна враховувати рівень інфляції. На етапі становлення кредитної спілки в багатьох випадках залежать від ціни залучених ними коштів. Хоча головною метою кредитної спілки є організація кредитування її членів за процентними ставками, які нижчі від ринкових. Водночас встановлена спілкою ставка має забезпечувати отримання доходу не тільки для покриття затрат, пов'язаних з її функціонуванням, а й для створення власного капіталу. Власний капітал може стати в подальшому дже-

релом надання позик та покриття збитків кредитної спілки. Маючи власний капітал, спілка може зменшити процентну ставку за позиками, тому що власний капітал, на відміну від позикового, не спричиняє прямих затрат, пов'язаних з його використанням. На розмір процентної ставки впливають обсяги кредитних операцій, терміни і час надання позики.

5. Порядок погашення кредиту і сплати відсотків за користування. Як значають деякі дослідники, специфіка відтворювального процесу при організації кредитного обслуговування підприємств споживчої кооперації зумовлює необхідність дотримання вимог до економічно обґрунтованих термінів, обсягів, вартості кредиту, своєчасності його надходження позичальникові. Адаже зрозуміло, що всі платежі за зобов'язаннями позичальника підприємства можуть здійснювати в міру надходження виручки від реалізації товарів та послуг.

Порядок погашення кредиту і сплати відсотків за користування, а також інші умови кредитних відносин між підприємствами та кредитними спілками встановлюють договором позики. Особливістю даного процесу слід вважати можливість перенесення з об'єктивних причин терміну повернення коштів, запровадження платежів у кредит. Враховуючи солідарну відповідальність позичальників, зменшується кредитний ризик, пов'язаний з поверненням кредиту [2, 122].

Потенційну роль кредитних спілок не можна недооцінювати, тому що аналіз функціонування комерційних банків за останні роки з погляду малого бізнесу довів їх недоліки – ненадійність, велику залежність від держави, неспроможність швидко реагувати на ситуацію, що змінюється через значні обсяги накопичених та вкладених коштів.

Малі форми кредитування швидше реагують на зміну ситуації, тому що всі грошові кошти належать пайовикам, управління в них прозоре, а фінансові потоки легше відстежувати. Крім того, вкладення коштів у ризикові операції заборонено, тобто фінансові втрати незначні. Пайовики знають один одного, що до певної міри забезпечує повернення кредиту. Сприяння розвитку кредитних спілок багатьма дослідниками вважають пріоритетним напрямком розвитку, який задекларований у різних державних програмах. Водночас конкретні заходи щодо державної допомоги не вживають для:

- ✓ визначення правового статусу кредитних спілок;
- ✓ створення нормативно-методичної та інформаційної бази;
- ✓ роз'яснювальної роботи серед населення та відповідної його підготовки до роботи в кредитних спілках як пайовиків і менеджерів;
- ✓ забезпечення гарантій залучених коштів населення [3, 35].

Отже, за умови запровадження цих заходів небанківські кредитні установи, базовані на кооперативних принципах взаємодопомоги і самоуправління, зможуть розв'язати свої фінансові проблеми без державної підтримки та відіграти вирішальну роль у прискоренні й поширенні підприємництва, розвитку фермерських господарств, підприємств торгівлі та сервісу в окремому регіоні.

Сьогоднішнє кооперування в жодному разі не можна розцінювати як спосіб реформування відносин власності. Кооперування сільгоспвиробників – це спосіб закріплення і реалізації прав приватних власників та господарств з метою зміцнення їх господарств, забезпечення стійкості й можливості вижити. Тобто первинним є все-таки приватний власник, приватний господар, а кооператив – це форма і спосіб, які допомагають більш упевнено і надійно діяти приватним господарям.

Dobrovolskaya E. Cooperative banking and credit system at the present stage of economic development. Scientific-practical purpose of the study is to establish common and distinctive features of the cooperative banking and credit systems, as well as to identify the main objective requirements for the financial and credit support of enterprises at the present stage management involving credit unions.

Key words: credit society, credit cooperatives, financial and credit cooperatives, cooperative banks.

Добровольская Е. В. Кооперативная и банковская системы кредитования на современном этапе развития экономики. Научно-практическая цель исследования заключается в установлении общих и отличительных особенностей кооперативной и банковской систем кредитования, а также в определении основных объективных требований к условиям финансово-кредитного обеспечения предприятий на современном этапе хозяйствования с участием кредитных союзов.

Ключевые слова: кредитное общество, кредитные кооперативы, финансово-кредитная кооперация, кооперативные банки.

Література

1. Гринюк І. Стан та тенденції розвитку кредитних спілок України / І. Гринюк // Вісник кредитної кооперації. – 2008. – № 4. – С. 19–29.
2. Негребецька Л. А. Кредитні спілки як організації фінансової взаємодопомоги / Л. А. Негребецька // Регіональна економіка. – 1999. – № 2 (12). – С. 121–126.
3. Поченчук Г. М. Фінансовий розвиток та економічне зростання: роль кредитної спілки / Г. М. Поченчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 8. – С. 31–36.